

ДЕРЖАВНІ ГАРАНТІЇ ЗАХИСТУ ПРАВ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ-ПОЗИЧАЛЬНИКІВ В ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Коросєд Сергій

*доктор юридичних наук, професор,
президент Науково-дослідного інституту
публічного права
м. Київ, Україна*

У зв'язку з повномасштабною військовою агресією РФ проти України 24 лютого 2022 року в Україні було введено воєнний стан та оголошено загальну мобілізацію, з початком якої в Україні діє “особливий період” (абз. 5 ст. 1 Закону України “Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію”). Військовослужбовцям, призваним на військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період, держава встановила відповідні “соціальні” гарантії (пільги) у різних сферах суспільних відносин з метою забезпечення їх соціальної захищеності, їх соціально-економічних прав та інтересів. Більша частина гарантій стосується таких заходів соціального захисту інтересів військовослужбовців, як належна винагорода за службу, додаткові виплати у разі участі в бойових діях, пільги, різні види одноразових грошових допомог і компенсацій, медичне і житлове забезпечення, трудові гарантії на випадок мобілізації та демобілізації [1]. Водночас, окрім зазначених вище суто “соціальних” гарантій, було запроваджено й окремі гарантії захисту майнових прав військовослужбовців як позичальників, які пов'язані зі звільненням від цивільно-правової відповідальності військовослужбовців як “мобілізованих позичальників”. До речі, дещо схожі гарантії від початку повномасштабного вторгнення були встановлені всім фізичним особам у пункті 18 Прикінцевих та перехідних положень Цивільного кодексу України, які стосуються звільнення від відповідальності позичальника за прострочення ним грошового зобов'язання за кредитним договором або договором позики у період дії в Україні воєнного стану. Цим законодавчим новелам ми вже раніше давали науково-правову оцінку [2].

Так, основною державною гарантією захисту прав військовослужбовців-позичальників, яка запроваджена з метою захисту майнових інтересів військовослужбовців в особливий період, стала закріплена у п. 15 ст. 14 Закону України “Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей” пільга про те, що військовослужбовцям, які були призвані на військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період або на військову службу за

призовом осіб із числа резервістів в особливий період на весь час їх призову, – штрафні санкції, пеня за невиконання зобов'язань перед підприємствами, установами і організаціями усіх форм власності, у тому числі банками, та фізичними особами, а також проценти за користування кредитом не нараховуються, крім кредитних договорів щодо придбання майна, яке віднесено чи буде віднесено до об'єктів житлового фонду (жилого будинку, квартири, майбутнього об'єкта нерухомості, об'єкта незавершеного житлового будівництва, майнових прав на них), та/або автомобіля.

Для правильного застосування вказаної гарантії науково-практичне значення має встановлення меж її дії в часі і за колом осіб на основі доктринального тлумачення відповідних положень законодавства та судової практики його застосування.

По-перше, вказана гарантія поширюється на військовослужбовців, які проходять військову службу під час мобілізації, на особливий період. Період такої служби визначається виходячи з роз'яснень листа Міністерства оборони України від 21.08.2014, згідно з якими початком військової служби військовозобов'язаних є день призову на військову службу у районному військовому комісаріаті (що підтверджується відповідними відмітками у військовому квитку або довідкою про призов військовозобов'язаного на військову службу); закінченням військової служби для резервістів та військовозобов'язаних є день виключення військовослужбовців із списків особового складу військової частини, про що робиться відповідний запис до військового квитка; закінчення особливого періоду в Україні здійснюється у відповідності до рішення Президента України про демобілізацію, що визначається Указом Президента України [3]. Посилання на вказаний лист Міністерства оборони було зроблено в листі Національного банку України від 02.09.2014, в якому міститься роз'яснення про те, що для звільнення від нарахування штрафів, пені та відсотків за користування кредитом мобілізовані позичальники повинні надати банку перелік документів, встановлений зазначеним листом Міністерства оборони [4].

По-друге, наведені вище положення Закону стосуються виключно “мобілізованих позичальників”. В одній зі справ Верховний Суд уточнив, що вказаний Закон не містить норм, які б звільняли позичальника від нарахування штрафів, пені та процентів за користування кредитом протягом особливого періоду у зв'язку з наявністю у нього статусу “учасника бойових дій” [5]. Дія вказаної гарантії поширюється в особливий період також й на осіб, які проходять службу в резерві, тобто є резервістами. Як роз'яснив Верховний Суд, вказана норма поширюється на військовослужбовців з початку і до закінчення особливого періоду, а на резервістів та

військовозобов'язаних – з моменту призову під час мобілізації і до закінчення особливого періоду, на час проходження військової служби [6].

По-третє, вказана гарантія стосується виключно такого учасника цивільних відносин, як “позичальник”. Водночас “поручителів” норма п. 15 ст. 14 Закону України “Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей” не стосується з огляду на відсутність кредитних зобов'язань між банком та поручителем [7]. Хоча тут можливо було б доцільно поширити подібні гарантії й на “мобілізованих поручителів”, проте в дещо усіченому вигляді, наприклад у вигляді відстрочення сплати ним процентів та/або штрафних санкцій на особливий період. Адже після ухвалення судом рішення про стягнення боргу за договором позики/кредиту з позичальника і поручителя, останній стає солідарним боржником. А суть запроваджених у п. 15 ст. 14 вказаного Закону гарантій, на нашу думку, як раз й полягає у захисті майнових інтересів саме боржників – військовослужбовців, призваних на військову службу під час мобілізації, на особливий період.

Додаткові гарантії військовослужбовців як позичальників в період воєнного стану (особливого періоду) встановив також й Закон України “Про споживче кредитування”. Так, в період воєнного стану (та протягом 90 днів з дня його припинення або скасування) військовослужбовці Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, які проходять військову службу на території України (військовослужбовці, які стали особами з інвалідністю внаслідок захворювання, пов'язаного з проходженням військової служби; члени сімей військовослужбовців, які загинули, померли чи пропали безвісти) визнаються “захищеними категоріями споживачів”, що покладає на кредитодавця (нового кредитора, колекторську компанію) додаткові зобов'язання, передбачені вказаним Законом, під час врегулювання простроченої заборгованості. Поряд з цим, також діють загальні гарантії прав споживачів, введені п. 6-1 вказаного Закону (звільнення від відповідальності перед кредитодавцем за прострочення споживачем виконання зобов'язань за договором про споживчий кредит).

Наведені вище положення законодавства свідчать, що хоча вони й стосуються цивільних відносин, які характеризуються диспозитивністю, проте держава встановлює додаткове їх регулювання, необхідне для посиленого захисту прав та інтересів військовослужбовців як учасників таких відносин саме у зв'язку із воєнним станом, на особливий період. Водночас таке регулювання, на нашу думку, не може нівелювати принцип диспозитивності та здійснювати втручання у зазначені відносини всупереч волі чи бажанню (хоча наявність такого бажання презюмується) військовослужбовця, якщо він прямо заперечуватиме проти застосування щодо нього вказаних гарантій (зокрема, наприклад, якщо він добровільно

вирішить сплатити проценти чи штрафні санкції кредитору з метою підтримання з ним подальших ділових відносин).

ЛІТЕРАТУРА

1. Теремецький В. І., Кельба С. Г. Адміністративно-правове регулювання соціального захисту військовослужбовців в Україні. Наукові записки. Серія: Право. 2024. Вип. 16. С. 253-259. URL: <https://pravo.cusu.edu.ua/index.php/pravo/article/view/469/484>.
2. Коросєд С. О. Науково-практичний аналіз законодавчих змін в сфері цивільно-правового регулювання відносин у зв'язку із воєнним станом. Закарпатські правові читання. Право як інструмент стійкості та розвитку в умовах сучасних цивілізаційних викликів: Матеріали XV міжнародної науково-практичної конференції, м. Ужгород, 27 квітня 2023 року. Частина I. Львів–Торунь: Liha-Pres, 2023. С. 224-228.
3. Лист Міністерства оборони України від 21.08.2014 № 322/2/7142. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0322322-14#Text>.
4. Лист Національного банку України від 02.09.2014 № 18-112/48620. URL: http://www.asmap.org.ua/info/l_18112.html.
5. Постанова Верховного Суду від 04 вересня 2024 року, судова справа № 426/4264/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121665145>.
6. Постанова Верховного Суду від 24 лютого 2022 року, судова справа № 591/4698/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104123106>.
7. Постанова Верховного Суду від 15 липня 2020 року, судова справа № 199/3051/14. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90536942>.